

УДК 008:712(477)

DOI: 10.31866/2617-7943.2.2018.164994

Анна Звіряка,

кандидат історичних наук,

генеральний директор

Підприємства об'єднання громадян

«Інститут культурної спадщини»

Всеукраїнської ради з охорони

культурної спадщини України,

Київ, Україна

anna.zviriaka@ukr.net

ВИЯВЛЕННЯ ТА ОХОРОНА ЛАНДШАФТНИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ

Стаття присвячена виявленню та охороні ландшафтних пам'яток України. **Актуальність дослідження** зумовлена недосконалістю нормативно-правового забезпечення, відсутністю досвіду щодо охорони та збереження великих за площею ландшафтних територій, заходів, які б запобігали негативному антропогенному впливу на них. **Метою дослідження** є висвітлення проблемних питань виявлення та охорони цінних ландшафтних територій, аналіз наявного методичного забезпечення щодо охорони ландшафтних пам'яток, встановлення основних засад їх виявлення та охорони, визначення основних напрямків подальших досліджень щодо охорони ландшафтних пам'яток України. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні методів теоретичних досліджень, а саме загальнонаукових, спеціальних та міждисциплінарних методів дослідження. Застосовано методи систематизації та узагальнення попередніх напрацювань. **Наукова новизна** полягає у систематизації наявної нормативної бази щодо ландшафтних пам'яток, визначенні основних засад щодо їх виявлення та охорони. **Висновки** можуть бути використані для удосконалення українського законодавства охорони культурної спадщини та практичних заходів охорони об'єктів культурної спадщини, а саме: під час підготовки облікової та науково-проектної документації на ландшафтні пам'ятки історичних населених місць України.

Ключові слова: виявлення, охорона, ландшафтні пам'ятки, культурний ландшафт.

Вступ. Увага до ландшафтних об'єктів культурної спадщини – це вияв сучасного комплексного підходу до територіального збереження історичного середовища. Ландшафт як першооснова розвитку історичних територій має не тільки історичну, культурну та естетичну цінність, але й уособлює історичну пам'ять через численні асоціативні аспекти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо комплексного збереження об'єктів культурної спадщини та історичних територій поставали у публікаціях багатьох сучасних дослідників: В. Вечерського та

А. Звіряки (2010), Ю. Тютюнника (2012), Є. Водзинського (2010), Л. Прибеги (2004), Б. Колоска (2008), С. Біленкової та О. Черновського (2005), В. Ієвлевої (2010), Л. Томілович (2011), А. Некос та В. Мірошниченка (2011), Ю. Веденіна та М. Кулешової (2004), Н. Мельник (2013), В. Гриценка та О. Бурової (2011), Ф. Бандарина та Р. Ван Оерса (2013) та ін.

Останнім часом питанням культурного ландшафту займаються переважно географи, розуміючи під ним саме природні особливості території. У пам'яткоохоронній практиці інший підхід до культурного ландшафту: він розглядається саме як об'єкт культурної спадщини, тобто території, які мають культурну цінність та можуть бути занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та охоронятись відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини».

На сьогодні в пам'яткоохоронній практиці не існує єдиного методичного підходу щодо виявлення ландшафтних об'єктів культурної спадщини, тому автором було розроблено рекомендації.

На основі аналізу міжнародного законодавства щодо культурних ландшафтів та практичного досвіду, а саме – розробка облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра», «Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгород», авторкою розроблено такі методичні рекомендації щодо ландшафтних об'єктів культурної спадщини: методичні рекомендації щодо заповнення облікової картки та паспорта об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» (Звіряка, 2011с), методичні рекомендації щодо визначення предмета охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини (Звіряка, 2011а).

Проте на сьогодні вони ще не затверджені й тому в методичному плані дане питання залишається відкритим.

Авторкою було досліджено ландшафт Києва (Звіряка, 2010) та типологічно схожі ландшафти визначних історичних міст – Канева та Вишгород, а також відмінних за візуально-просторовими характеристиками рівнинні ландшафти Переяслава-Хмельницького, Миргорода, історичного регіону Посулля (Сумська обл.) та степового ландшафту Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» (Запорізька обл.). На відміну від Києва, Канева і Вишгорода, де просторова виразність, цінність і збереженість культурного ландшафту виявилися настільки високими, що з метою збереження стало необхідним визначити відповідні ландшафтні пам'ятки культурної спадщини, всі інші досліджені історичні ландшафти виявилися не настільки цінними, а тому для їх збереження достатньо визначити і затвердити зони охорони ландшафтів.

Мета статті – висвітлення проблемних питань у виявленні та охороні цінних ландшафтних територій; аналіз наявного методичного забезпечення щодо охорони ландшафтних пам'яток; встановлення основних засад їх виявлення та охорони; визначення основних напрямків подальших досліджень охорони ландшафтних пам'яток України.

Виклад основного матеріалу. На даний час в українській пам'яткоохоронній практиці існує два методи збереження історичних ландшафтів:

I. Визначення зони або зон охорони ландшафту історичного населеного місця (історичне населене місце – населене місце, яке зберегло повністю або частково історичний ареал і занесене до Списку історичних населених місць України (“Про охорону”, 2000));

II. Взяття на державний облік конкретного ландшафту як ландшафтного об'єкта культурної спадщини.

Перший метод розроблений на нормативному й методичному рівні. З метою захисту традиційного характеру середовища населених місць вони заносяться до Списку історичних населених місць України. На цей час до Списку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 №878, занесено 401 місто та селище міського типу (*Збірник нормативно-правових*, 2011).

Для населених пунктів, занесених до Списку історичних населених місць України, в межах визначених історичних ареалів у складі генерального плану населеного пункту, визначаються режими регулювання забудови та розробляється історико-архітектурний опорний план, в якому зазначається інформація про об'єкти культурної спадщини.

З метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій, навколо них мають встановлюватися зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару (*Збірник нормативно-правових*, 2011).

Слід зауважити, що не кожна з територій може претендувати на статус ландшафтного об'єкта культурної спадщини. При розробці будь-якого історико-архітектурного опорного плану завжди досліджуються ландшафтні особливості території міста. В ході досліджень часто робляться висновки, що для збереження характерних властивостей міського ландшафту, композиційно-видових особливостей і панорамних характеристик історичної частини міста доцільно і достатньо встановити зону охоронюваного ландшафту.

Зона охоронюваного ландшафту – природна чи переважно природна з розосередженою історичною забудовою територія за межами охоронної зони, з якою пам'ятки складають єдине композиційно-пейзажне ціле, яка встановлюється для збереження характерного історичного природного оточення пам'яток та відіграє разом із ними важливу роль в образі населеного пункту або окремого пейзажу (“Склад та зміст”, 2017).

Другий метод пов'язаний з тим, що термін «ландшафтні об'єкти культурної спадщини» з'явився в законодавстві України наприкінці 2004 р. із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 16.12.2004 р. № 2245-IV та був

визначений як природні території, які мають історичну цінність (п. 2, ст. 2). Відтоді термін «ландшафтні об'єкти культурної спадщини» увійшов у термінологічну базу вітчизняного пам'яткознавства. Ландшафтні об'єкти культурної спадщини (далі - культурні ландшафти) кваліфікуються як специфічний вид нерухомих пам'яток типу «місця» або, згідно з вітчизняною термінологією, «визначні місця».

Враховуючи взяті Україною міжнародні зобов'язання, відповідно до ратифікованої Конвенції про захист всесвітньої культурної та природної спадщини, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 26.06.04 № 1906-IV та ч. 1 ст. 9 Конституції України, в якій зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України», термінологічні визначення «ландшафтний об'єкт культурної спадщини» та «культурний ландшафт» вживаються як тотожні.

Занесення об'єктів культурної спадщини (у т. ч. й ландшафтних) до Державного реєстру нерухомих пам'яток України здійснюється відповідно до категорії пам'ятки: пам'ятки національного значення – постановою Кабінету Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини; пам'ятки місцевого значення – рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних місцевих органів охорони культурної спадщини або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких належить питання охорони культурної спадщини («Про охорону», 2000).

Ландшафтні об'єкти культурної спадщини є територіальними об'єктами, які відносяться до типу визначних місць.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

Ландшафтні об'єкти культурної спадщини зазвичай мають декілька видових приналежностей. За своїм змістом вони є нероздільними з історією, оскільки це природні території, які мають історичну цінність.

Тобто, розглядаючи територію, яка може претендувати на занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України як пам'ятка ландшафту, ми розглядаємо дану територію з огляду на цінність природної підоснови, наявності виразних ландшафтних якостей, у контексті певного історичного розвитку, що залишає культурні нашарування.

Основою для визначення ландшафтного об'єкта як об'єкта культурної спадщини є визначення його культурної цінності. Для цього на підставі аналізу віднайдених даних із різних джерел інформації, а також результатів натурних обстежень та досліджень, необхідно встановити культурні контексти, в яких оцінюється культурна складова ландшафту.

У визначенні цінності історичного ландшафту неабияке значення відіграє природна підоснова, візуальне сприйняття, цінні історичні панорами. Важливим аспектом є дослідження видових характеристик ландшафту, що передбачає аналіз видового розкриття з основних видових точок з огляду на збереження цінних панорам.

Ландшафт повинен бути пов'язаний з традиціями, мати характерні ознаки. Важливим чинником є автентичність та цілісність.

Ландшафтний об'єкт культурної спадщини, щоб його можна було розглядати як пам'ятку, має відповідати хоча б одному з таких критеріїв:

- володіти особливою історичною та культурною цінністю;
- відповідати критерію автентичності, тобто зберегти свої природні складові, просторовий устрій, форму і матеріально-технічну структуру;
- вплинути на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва певного населеного пункту, регіону, країни;
- бути безпосередньо пов'язаним з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю видатних людей певного населеного пункту, регіону, країни;
- бути зразком ландшафту, що ілюструє значні періоди історії суспільства;
- репрезентувати шедевр творчого генія, включати етапні твори видатних архітекторів.

Культурний ландшафт є головним елементом культурної спадщини, так як він уособлює безліч культурних та природних цінностей в їх єдності та взаємодії. З огляду на це акцентування ландшафтних об'єктів культурної спадщини – вияв сформованого у другій пол. ХХ ст. територіального підходу до збереження культурної спадщини в її різноманітті. Ідентифікація історичних ландшафтів відкриває можливості комплексного збереження територій, цілісності середовища, архітектурно-містобудівної, природно-ландшафтної та композиційно-художньої взаємодії різних пам'яток. Вони є важливою складовою загального масиву культурної спадщини і можуть включати в себе окремі об'єкти культурної спадщини всіх видів та типів.

Територія пам'ятки ландшафту – це земельна ділянка, на якій розташована пам'ятка ландшафту з усіма складовими, і яка пов'язана з нею історично і функціонально та забезпечує збереженість і функціонування пам'ятки ландшафту як об'єкта культурної спадщини.

Предмет охорони об'єкта культурної спадщини – характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою (“Про охорону”, 2000).

Предмет охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини визначається фахівцем під час виявлення об'єкта та підготовки облікової документації.

Занесення ландшафтних об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, тобто надання їм статусу пам'ятки, визначається на підставі критеріїв цінності, автентичності та цілісності.

Результати оцінки антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта з переліком властивих йому якостей, завдяки яким він набуває історичної та культурної цінності як пам'ятка, фіксуються у тематичному полі паспорта на об'єкт культурної спадщини «Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта» (п. 14, «Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка»).

Паспорт об'єкта культурної спадщини за видом «ландшафтний» заповнюється відповідно до форми паспорта об'єкта культурної спадщини, затвердженої наказом Міністерства культури і мистецтв України та Державного комітету України з будівництва та архітектури від 13.05.2004 р. № 295/104, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03.06.2004 р. за № 693/9292.

Методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини базується на основних положеннях Методичних рекомендацій щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини та паспорта об'єкта культурної спадщини, схвалених наказом Державної служби охорони культурної спадщини від 03.06.2004 р. № 11, але з урахуванням специфіки даного виду об'єктів культурної спадщини, що відносяться до типу «визначні місця». З огляду на це авторкою опрацьована методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини (Звіряка, 2011b).

Територія ландшафтного об'єкта культурної спадщини, який набув правового статусу пам'ятки, згідно з чинним законодавством належить до земель історико-культурного призначення, включається до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації. Відповідно до статті 150 Земельного кодексу України (2001) ці землі відносяться до особливо цінних земель.

Після занесення ландшафтного об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України на нього має виготовлятися науково-проектна документація з визначення меж і режимів використання території та зон охорони пам'ятки.

З наведеного вище можемо бачити, що поняття «ландшафтні об'єкти культурної спадщини», хоча й набуло правового статусу як термін, визначений у Законі України «Про охорону культурної спадщини», але потребує подальшого методичного забезпечення.

Методика виявлення історичного ландшафту базується на тому, що основою для визначення ландшафтного об'єкта як об'єкта культурної спадщини є виявлення його культурної цінності. Для цього на підставі

аналізу віднайдених даних з різних джерел інформації, а також результатів натурних обстежень та досліджень, необхідно встановити культурні контексти, в яких оцінюється культурна складова ландшафту.

Міжнародні правові акти дають повне і багатогранне визначення культурних ландшафтів. З огляду на це актуальним завданням є імплементація цього міжнародного досвіду в українське пам'яткоохоронне законодавство і створення відповідної методичної бази для коректної пам'яткоохоронної роботи з відносно новим для вітчизняної практики видом об'єктів культурної спадщини.

Робота з культурними ландшафтами потребує методичного забезпечення, яке треба створити, а найважливішими методичними проблемами є:

- диференціація територій великих за площею і неоднорідних за характером середовища ландшафтних об'єктів культурної спадщини;
- визначення предмета охорони об'єкта в цілому та з диференціацією на окремих неоднорідних ділянках середовища;
- зонування територій великих за площею і неоднорідних за характером середовища ландшафтних об'єктів культурної спадщини з визначенням режимів використання територій, які б забезпечували збереження предмета охорони пам'яток.

З 2004 р. на території України виявлено, досліджено, обліковано і взято на державний облік три ландшафтні пам'ятки: «Історичний ландшафт центру «Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького», «Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра», «Історичний ландшафт давньоруського м. Вишгород».

Як видно з цього досить короткого переліку, вітчизняний досвід дослідження, охорони та використання ландшафтних пам'яток є досить обмеженим, саме тому він потребує ретельного аналізу для опрацювання чи уточнення наукових підходів, які будуть використовуватися в майбутньому.

Зарубіжний досвід, що стосується ландшафтних пам'яток, більш різноманітний і обширний. Залучення зарубіжного досвіду є корисним для удосконалення принципів охорони та використання вітчизняної культурної спадщини за видом «ландшафтна», оскільки за кордоном застосовується різний правовий та методичний інструментарій. З цієї точки зору для України найперспективнішим є вивчення і використання досвіду Італії та Польщі. Цей досвід може бути актуальним і корисним для України в таких аспектах:

- модернізація правових норм охорони культурних ландшафтів;
- створення вітчизняних методик ідентифікації, фіксації, презентації, збереження та використання культурних ландшафтів.

Висновки. Основні засади виявлення та охорони ландшафтних пам'яток полягають в наступному:

– ідентифікація ландшафтної пам'ятки з визначенням критеріїв цінності, предмета охорони пам'ятки, меж, як самої території пам'ятки в цілому, так і в її межах, окремих ділянок із відмінним за своїм характером середовищем;

– дослідження об'ємно-просторової структури даного ландшафту, видового розкриття і характеру композиційно-видового впливу доміантних ансамблів і комплексів пам'яток, які визначають історико-культурну цінність історичного ландшафту;

– вивчення характеру середовища, яке оточує територію пам'ятки ландшафту, впливу середовища на візуальне сприйняття зазначеної пам'ятки;

– запровадження диференційованого режиму використання територій на різних ділянках у межах даної ландшафтної пам'ятки, залежно від особливостей історико-культурної цінності кожної ділянки.

Основні напрямки подальших досліджень щодо охорони ландшафтних пам'яток України вбачаються такими:

– ідентифікація, паспортизація та державна реєстрація ще понад 15-ти відомих ландшафтних об'єктів культурної спадщини на території всієї країни;

– номінування найвизначніших серед них до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

– завершення кодифікації понятійного апарату для ландшафтних об'єктів культурної спадщини;

– удосконалення методів визначення цінних історичних ландшафтних територій;

– розвиток комплексних історико-містобудівних досліджень та композиційно-видового аналізу для визначення диференційованих режимів використання територій, які б забезпечували збереження історико-культурної цінності, автентичності та цілісності культурних ландшафтів.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Бандарин, Ф., & Оерс, Р. ван. (2013). *Исторический городской ландшафт: Управление наследием в эпоху урбанизма.* (М. Игнатъева, & Н. Стругова, пер.). Казань: Отечество.

Біленкова, С.В., & Черновський, О.К. (2005). Історичний ландшафт міста Чернівці у контексті прийняття "Віденського меморандуму". *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 1, 22-33.

Веденин, Ю.А., & Кулешова, М.Е. (Ред.). (2004). *Культурный ландшафт как объект наследия.* Москва: Институт наследия.

Водзинський, Є.Є. (2010). Охорона ландшафтів як складова збереження культурної спадщини. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 5, 301-317.

- Гриценко, В., & Бурова, О. (2011). Роль музеєв-заповідників в сохрании культурного ландшафта. В *Управление Всемирным наследием и глобальные вызовы современности*, Материалы международного научно-практического семинара (с. 39-44). Москва.
- Збірник нормативно-правових актів сфери охорони культурної спадщини. (2011). Чернігів: Деснянська правда.
- Звіряка, А.І. (2010). Культурний ландшафт у формуванні території м. Києва. *Регіональна історія України*, 4, 227-236.
- Звіряка, А.І. (2011а). Визначення предмета охорони ландшафтних об'єктів культурної спадщини на прикладі пам'ятки ландшафту "Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра". В *Маєток: Науково-краєзнавчий збірник Державного історико-культурного заповідника "Самчики"* (с. 37-43). Самчики.
- Звіряка, А.І. (2011b). Методика підготовки облікової документації на ландшафтні об'єкти культурної спадщини. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 6, 348-352.
- Звіряка, А.І. (2011c). Методичні рекомендації щодо заповнення облікової картки об'єкта культурної спадщини за видом "ландшафтний" та паспорта об'єкта культурної спадщини за видом "ландшафтний" (проект). *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 6, 253-267.
- Звіряка, А.І., & Вечерський, В.В. (2010). Історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра як ландшафтна пам'ятка. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 5, 198-235.
- Земельний кодекс України. № 2768-III. (2001).
- Ієвлева, В.П. (2010). Вплив історичних інженерних споруд на формування київського міського ландшафту. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 5, 151-174.
- Колосок, Б.В. (2008). Природні структуроутворюючі і формотворчі чинники міста Умань. *Праці центру пам'яткознавства*, 13, 25-31.
- Мельник, Н.Б. (2013). Проблеми збереження та використання історичних ландшафтів м. Галича та його околиць. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 8, 453-460.
- Некос, А.Н., & Мірошніченко, В.В. (2011). Культурний ландшафт: географічний та правовий аспекти. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, 1-2, 69-73.
- Прибега, Л. (2004). Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія. *Українська академія мистецтва*, 11, 177-185.
- Про охорону культурної спадщини. № 1805-III. (2000).
- Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування. (2017). ДСТУ Б Б.2.2-10:2016, 1 квітня 2017. Київ: УкрНДНЦ.
- Томілович, Л.В. (2011). Обсерваторна гірка в м. Києві: досвід взяття на державний облік визначного місця як комплексного об'єкта історико-культурної спадщини. *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*, 6, 205-218.
- Тютюнник, Ю. Г. (2012). Ландшафт як предмет пам'яткознавства. В Л.О. Гріффен, & О.М. Титова (ред.), *Основи пам'яткознавства* (с. 44-65). Київ.

REFERENCES

- Bandarin, F., & Oers, R. van. (2013). *Istoricheskii gorodskoi landshaft: Upravlenie naslediem v epokhu urbanizma* [Historic Urban Landscape: Managing Heritage in the Age of Urbanism]. (M. Ignateva, & N. Strugova, Trans.). Kazan: Otechestvo [in Russian].
- Bilenkova, S.V., & Chernovskyi, O.K. (2005). Istorychnyi landshaft mista Chernivtsi u konteksti pryiniattia "Videnskoho memorandumu" [The historical landscape of the city of Chernivtsi in the context of the adoption of the "Vienna Memorandum"]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 1, 22-33 [in Ukrainian].
- Gritcenko, V., & Burova, O. (2011). Rol muzeev-zapovednikov v sokhranenni kulturnogo landshafta [The role of conservation museums in preserving the cultural landscape]. In *Upravlenie Vsemirnym naslediem i globalnye vyzovy sovremennosti*, Proceedings of the International Scientific and Practical Seminar (pp. 39-44). Moscow [in Russian].
- Ilieva, V.P. (2010). Vplyv istorychnykh inzhenernykh sporud na formuvannia kyivskoho miskoho landshaftu [The Impact of Historical Engineering Facilities on the Formation of the Kyiv City Landscape]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 5, 151-174 [in Ukrainian].
- Kolosok, B.V. (2008). Pryrodni strukturoutvoriuiuchi i formotvorchi chynnyky mista Uman [Natural structure-forming and form-forming factors of the city of Uman]. *Pratsi tsentru pam'iatkoznavstva*, 13, 25-31 [in Ukrainian].
- Melnyk, N.B. (2013). Problemy zberezhenia ta vykorystannia istorychnykh landshaftiv m. Halycha ta yoho okolyts [Problems of Preservation and Use of Historical Landscapes of Halych and its surroundings]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 8, 453-460 [in Ukrainian].
- Nekos, A.N., & Miroshnychenko, V.V. (2011). Kulturnyi landshaft: heohrafichni ta pravovi aspekty [Cultural Landscape: Geographical and Legal Aspects]. *Liudyna ta dovkillia. Problemy neokolohii*, 1-2, 69-73 [in Ukrainian].
- On Protection of Cultural Heritage. № 1805-III. (2000) [in Ukrainian].
- Prybieha, L. (2004). Istoryчне середовище як пам'яткохоронна категорія. *Ukrainska akademiia mystetstva*, 11, 177-185 [in Ukrainian].
- Sklad ta zmist naukovo-proektnoi dokumentatsii shchodo vyznachennia mezh i rezhymiv vykorystannia zon okhorony pam'iatok arkhitektury ta mistobuduvannia [Composition and content of scientifically-project documentation for determining the boundaries and regimes of use of zones of guard of sights of architecture and town-planning]. (2017). DSTU B B.2.2-10:2016, April 1, 2017. Kyiv: UkrNDNTs [in Ukrainian].
- The Land Code of Ukraine. № 2768-III. (2001) [in Ukrainian].
- Tiutiunyk, Yu. H. (2012). Landshaft yak predmet pamiatkoznavstva [Landscape as a subject of memory studies]. In L.O. Hriffen, & O.M. Tytova (Trans.), *Osnovy pamiatkoznavstva* [Fundamentals of Memory Studies] (pp. 44-65). Kyiv [in Ukrainian].
- Tomilovych, L.V. (2011). Observatorna hirka v m. Kyievi: dosvid vziattia na derzhavnyi oblik vyznachnogo mistsia yak kompleksnogo ob'iektu istoryko-kulturnoi spadshchyny [Observatorna hirka in Kyiv: the experience of taking on a state registration of a significant place as a complex object of historical and cultural

- heritage]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 6, 205-218 [in Ukrainian].
- Vedenin, Iu.A., & Kuleshova, M.E. (Eds.). (2004). *Kulturnyi landshaft kak obekt nasledii* [Cultural landscape as a heritage site]. Moscow: Institut nasledii [in Russian].
- Vodzynskiy, Ye.Ye. (2010). Okhorona landshaftiv yak skladova zberezhennia kulturnoi spadshchyny [Protection of landscapes as a component of preservation of cultural heritage]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 5, 301-317 [in Ukrainian].
- Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv sfery okhorony kulturnoi spadshchyny* [Collection of normative legal acts of the sphere of protection of cultural heritage]. (2011). Chernihiv: Desnianska pravda [in Ukrainian].
- Zviriaka, A.I. (2010). Kulturnyi landshaft u formuvanni terytorii m. Kyieva [Cultural landscape in the formation of the territory of Kyiv]. *Rehionalna istoriia Ukrainy*, 4, 227-236 [in Ukrainian].
- Zviriaka, A.I. (2011a). Vyznachennia predmeta okhorony landshaftnykh ob'ektiv kulturnoi spadshchyny na prykladi pam'iatky landshaftu "Istorychnyi landshaft Kyivskykh hir i dolyny r. Dnipra" [Definition of the subject of protection of the landscape objects of cultural heritage on the example of the monument of the landscape "The Historical Landscape of the Kyiv Mountains and the valley of the Dnipro River"]. In *Maietok: Naukovo-kraieznavchyi zbirnyk Derzhavnogo istoriko-kulturnoho zapovidnyka "Samchyky"* [Manor: Local lore collections of the State Historical and Cultural Reserve "Samchiki"] (pp. 37-43). Samchyky [in Ukrainian].
- Zviriaka, A.I. (2011b). Metodyka pidhotovky oblikovoi dokumentatsii na landshaftni ob'ekty kulturnoi spadshchyny [Methodology of preparation of accounting documentation for landscape objects of cultural heritage]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 6, 348-352 [in Ukrainian].
- Zviriaka, A.I. (2011c). Metodychni rekomendatsii shchodo zapovnennia oblikovoi kartky ob'iekta kulturnoi spadshchyny za vydom "landshaftnyi" ta pasporta ob'iekta kulturnoi spadshchyny za vydom "landshaftnyi" (proekt) [Methodical recommendations for filling the registration card of the cultural heritage object by the type "landscape" and the passport of the cultural heritage object by the type "landscape" (project)]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 6, 253-267 [in Ukrainian].
- Zviriaka, A.I., & Vecherskyi, V.V. (2010). Istorychnyi landshaft Kyivskykh hir i dolyny r. Dnipra yak landshaftna pamiatka [The historical landscape of the Kyiv Mountains and the valley of the Dnieper River as a landscape monument]. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pam'iatkookhoronnykh doslidzhen*, 5, 198-235 [in Ukrainian].

UDC 008:712(477)

Anna Zviriaka,
PhD in Historical Sciences,
General Director the Enterprise Association
of Citizens «Institute of Cultural Heritage»
of the All-Ukrainian Council
for the Protection of Cultural Heritage,
Kyiv, Ukraine
anna.zviriaka@ukr.net

DETECTION AND PROTECTION OF LANDSCAPE MONUMENTS OF UKRAINE

The article is devoted to the detection and protection of landscape monuments of Ukraine.

The relevance of the research is due to the imperfection of regulatory support, the lack of experience in protection and preservation of large landscaped areas, measures that would prevent a negative human impact on them. **The aim of the research** is to highlight the problematic issues in identifying and protecting valuable landscapes, to analyze the existing methodological support for the protection of landscape monuments, to identify the basic principles for their identification and protection, and to identify the main directions for further research on the protection of landscapes monuments of Ukraine. **The methodology of the research** is to apply the methods of theoretical research, namely, general scientific, special and interdisciplinary research methods. The methods of systematization and generalization of previous developments have been applied. **Scientific novelty** consists in systematization of the existing normative base for landscape monuments, determination of the basic principles for their detection and protection. **The results and conclusions of the research** can be used to take the landscape monuments of the cultural heritage to the state registration. The conclusions of the work can be used to improve the Ukrainian legislation on the protection of cultural heritage and in practical measures for the protection of cultural heritage, in particular: during the preparation of accounting and scientific and project documentation for the landscape monuments of historic settlements of Ukraine.

Key words: identification, protection, landscape sights, cultural landscapes.

УДК 008:712(477)

Анна Зверьяка,

кандидат исторических наук,
генеральный директор Предприятия
объединения граждан
«Институт культурного наследия»
Всеукраинского совета по охране
культурного наследия Украины,
Киев, Украина
anna.zviriaka@ukr.net

ВЫЯВЛЕНИЕ И ОХРАНА ЛАНДШАФТНЫХ ПАМЯТНИКОВ УКРАИНЫ

Статья посвящена выявлению и охране ландшафтных памятников Украины. **Актуальность исследования** обусловлена нормативно-правового обеспечения, отсутствием опыта по охране и сохранению больших по площади ландшафтных территорий, мер, которые бы предотвращали негативное антропогенное воздействие на них. **Целью исследования** является освещение проблемных вопросов в выявлении и охране ценных ландшафтных территорий, анализ имеющегося методического обеспечения по охране ландшафтных памятников, выявление основных принципов их выявления и охраны, определение основных направлений дальнейших исследований по охране ландшафтных памятников Украины. **Методология исследования** заключается в применении методов теоретических исследований, а именно общенаучных, специальных и междисциплинарных методов исследования. Применены методы систематизации и обобщения предыдущих наработок. **Научная новизна** заключается в систематизации имеющейся нормативной базы по ландшафтным памятникам, определении основных принципов по их выявлению и охране. **Результаты и выводы** исследования могут быть использованы при взятии ландшафтных памятников культурного наследия на государственный учет. Выводы работы могут быть использованы для усовершенствования украинского законодательства по охране культурного наследия и при практических мероприятиях по охране объектов культурного наследия, а именно: при подготовке учетной и научно-проектной документации на ландшафтные памятники исторических населенных мест Украины.

Ключевые слова: выявление, охрана, ландшафтные памятники, культурный ландшафт.